

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Історико-філологічний факультет

Кафедра всесвітньої історії та методики її навчання

Ю. А. ДОБРОЛЮБСЬКА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ У СЕРЕДНІ ВІКИ»

Ч. 2

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)

Одеса 2026

УДК 94(5-6)

Рецензенти:

Валерій ЛЕВЧЕНКО – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін, Одеський національний морський університет

Віктор САВЧЕНКО – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

*Затверджено вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
протокол №11 від 26 березня 2026 р.*

Добролюбська Ю. А. Методичні рекомендації до дисципліни «Історія країн Азії та Африки у середні віки» ч. 2 для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія). Одеса : Ун-т Ушинського, 2026. 32 с.

Курс «Історія країн Азії та Африки у середні віки» є обов'язковою дисципліною, у другій частині цілісно висвітлюються проблеми та основні події історії Великого Степу, Китаю та Японії у XIII-XVI століттях, становлення та розквіт Османської держави, а також наріжні віхи історії народів та країн Чорної Африки у середньовічну добу. Методичні рекомендації призначені для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія). Наведено тематику й стислий зміст лекційного курсу, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи та виконання ІНДЗ, тестові завдання, глосарії, список рекомендованих джерел та літератури.

ЗМІСТ

Вступ. Опис навчальної дисципліни	4
Навчально-тематичний план дисципліни	6
Зміст навчальної дисципліни. Теми лекційних занять	7
Теми практичних занять	8
Рекомендації та завдання для підготовки до практичних занять	9
Самостійна робота	13
Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ)	14
Тестові завдання	15
Питання для підсумкового контролю	24
Термінологічний словник	25
Рекомендовані джерела інформації	29

ВСТУП. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Концептуальною та методологічною основою навчальної дисципліни є цивілізаційна теорія, що розуміє цивілізацію як «тотальну» характеристику всіх боків життя людей певного регіону. Історія людських спільнот подається в нерозривній єдності з історією природи та побуту, змальовуються індивідуальні портрети діячів східних цивілізацій. Цілісно розглядаються питання політичної, соціально-економічної історії та духовного розвитку народів Сходу. Постійні зв'язки з країнами Азії та Африки актуалізують потребу підготовки майбутніх фахівців, які володіють професійними компетентностями, достатніми для ефективного виконання професійних обов'язків в освітніх закладах, що забезпечують здатність ідентифікувати та розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері освіти та передбачають проведення досліджень, впровадження інновацій та характеризуються невизначеністю умов і вимог.

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма здобуття освіти	заочна форма здобуття освіти
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 014 Середня освіта	Статус дисципліни: Обов’язкова	
Змістових модулів – 2	ОПП Середня освіта (Історія) Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія)	3-й	3-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – доповідь		Семестр	
Загальна кількість годин - 90		5-й	5-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 4	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	14 год.	-
		Практичні, семінарські	
		16 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		50 год.	-
		Індивідуальні завдання:	
		10 год.	-
Вид контролю: екзамен			

Мета навчальної дисципліни «Історія країн Азії та Африки у середні віки»: надати здобувачам уявлення про головні тенденції розвитку традиційних цивілізацій Сходу, сформувати їх загальнокультурний та історичний світогляд про сутність трансформацій афро-азіатських

суспільств; навчити здобувачів бачити історичні явища і процеси в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, засвоїти величезну духовну спадщину культури народів Сходу.

Сформувати мотивацію щодо використання набутих знань у професійній діяльності.

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- хронологічні межі та періодизацію періоду середніх віків стосовно країн Азії та Африки, умовність поняття «середні віки»;
- головні етапи еволюції середньовічних цивілізацій Сходу;
- особливості устрою, причини піднесення та занепаду Арабського халіфату, внесок арабської культури у світову духовну спадщину;
- специфіку державного управління, соціальної структури середньовічної Індії, Китаю та Японії, побут населення, внесок культури Китаю, Японії та Індії в світову духовну спадщину;
- причини особливого розвитку кочових народів Великого Степу;
- виникнення османської держави, віхи історії Османської імперії, її вплив на розвиток Середземномор'я;
- загальні етапи існування африканських державних утворень у добу середньовіччя;
- поняття «династичний цикл», «халіфат», «султанат», «сьогунат»;
- визначні постаті східної середньовічної культури, розвиток освіти, літератури й мистецтва;
- основні теоретико-методологічні проблеми сучасного сходознавства;

вміти:

- аналізувати закономірності історичного шляху Сходу в цілому і окремих країн Азії та Африки;
- порівнювати основні тенденції еволюції суспільної думки країн Сходу, її закономірності та своєрідність;
- виявляти характер, цілі, зміст та особливості діяльності різних суспільних сил на всіх етапах розвитку;
- характеризувати та оцінювати діяльність суб'єктів історії країн Азії та Африки;
- володіти навичками комплексної роботи з різними типами історичних джерел;
- характеризувати взаємовплив європейської цивілізації і цивілізацій Сходу;
- виділяти істотні риси в розвитку культури та суспільства середньовічних східних народів;
- надавати оцінку основним історіографічним проблемам курсу.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	л.	п.	інд.	с.р.	усього	л.	п.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1.										
Кочовий світ середньовіччя та його вплив на країни Азії										
Тема 1. Великий степ у добу середньовіччя: загальні риси розвитку	10	2	2		6					
Тема 2. Занепад китайської імперії у XIII - XVII ст.	10	2	2		6					
Тема 3. Японія в XIII-XVII ст.	10	2	2		6					
Тема 4. Османська Туреччина у XIV - XVII ст.	10	2	2		6					

Змістовий модуль 2.

Індія у розвинутому середньовіччі. Країни Африки у середні віки

Тема 5. Індія під владою мусульманських правителів.	10	2	2		6					
Тема 6. Індія під владою Великих Моголів.	10	2	2		6					
Тема 7. Розвиток країн середньовічної східної Африки та Судану.	9	1	2		6					
Тема 8. Середньовічна Екваторіальна та Південна Африка.	11	1	2		8					
ІНДЗ				10						
Усього:	90	14	16	10	50					

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Кочовий світ середньовіччя та його вплив на країни Азії ТЕМА 1. Великий степ у добу середньовіччя: загальні риси розвитку

Особливості існування кочових цивілізацій. Населення Великого Степу на світанку середньовіччя. Каганат жужанів. Великий каганат тюркютів. Хазарський та Уйгурський каганат. Держава киданів. Чжурчженська імперія Цзінь. Становлення та розквіт Монгольської держави. Монголія після часів «великих завоювань». Джунгарське ханство.

ТЕМА 2. Занепад китайської імперії у XIII - XVII ст.

Завоювання Китаю монголами. Поява монгольської династії Юань. Принципи володарювання монголів, стан сільського господарства, ремесла та торгівлі. Вплив влади монголів на розвиток китайської культури. Вигнання монголів та проголошення імперії Мін. Масштабні реформи державної влади та піднесення Китаю. Морські експедиції. Початок маньчжурського натиску. Повстання Лі Цзичена та його наслідки. Захоплення Китаю маньчжурами та заснування імперії Цин.

ТЕМА 3. Японія в XIII-XVII ст.

Загроза іноземного поневолення – боротьба Японії з монгольським нашествям. Героїчний захист Хакати та перемога над монголами. Початок розпаду єдиного самурайського стану та накопичення кризових явищ в економіці. Спроба встановлення прямої влади імператора – «реставрація Кемму». Утворення сьогунату Муроматі. Японія в епоху «двох династій». «Смута років Онін». Оформлення самурайського кодексу «Бусідо», поява селянських вояків - ніндзя. Ода Набунага та початок возз'єднання країни. Поява європейців на теренах Японії. Початок антихристиянської політики японських урядів. Утворення сьогунату Токугава. Самоізоляція Японії та її наслідки

ТЕМА 4. Османська Туреччина у XIV - XVII ст.

Крах Сельджуцького султанату в Малій Азії та виникнення держави турків-османів. Виникнення турецького етносу. Формування Османської державності, головні принципи адміністративного та господарського управління. Турецькі завоювання XIV ст.: приголомшливі темпи та межі. Навала Тимура та її наслідки. Тимчасовий розпад та відродження Османської держави у XV ст. Падіння Константинополя та створення Османської імперії. Османська імперія у часи найвищого розквіту. Поступовий занепад Оттоманської Порти та втрата залишків могутності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Індія у розвинутому середньовіччі. Країни Африки у середні віки

ТЕМА 5. Індія під владою мусульманських правителів

Початок арабо-мусульманських завоювань в Індії. Проголошення Делійського султанату. Політичний устрій султанату, становлення системи землеволодіння, види земельних наділів. Правління Мухаммеда Туглака: його походи та реформи. Вторгнення в Індію військ Тимура та його наслідки. Генерал Бахлор Лоді та відродження Делійського султанату. Держави Південної Індії та основні риси їх розвитку.

ТЕМА 6. Індія під владою Великих Моголів

Падіння влади представників династії Лоді. Складна особистість Бабура: «Бабур-наме». Боротьба за владу після смерті Бабура: Хумаюн та Фарид Шер-хан. Правління Шер-шаха та початок укріплення центральної влади. Регламентация системи земельного володіння в Індії. Правління славетного шаха Акбара – «золотий вік Великих Моголів». Правління шахів Джахангіра та Шах Джахана: початок краху традиційної індійської системи. Будівництво Тадж Махала та культурний розвиток Індії за часи Великих Моголів.

ТЕМА 7. Розвиток країн середньовічної східної Африки та Судану

Африканські суспільства на початку середньовіччя. Виникнення та головні риси історичного розвитку держави Аксум. Нубія у V - IX ст. Ефіопське царство: особливості його державного устрою та політики. Міста-держави східного узбережжя Африки. Західний та Центральний Судан на світанку середньовіччя: держави Гана, Малі, Сонгай, Канем та Борну.

ТЕМА 8. Середньовічна Екваторіальна та Південна Африка

Екваторіальна та Південна Африка на зорі середньовіччя. Особливості етнічних процесів регіону. Виникнення та головні риси розвитку держав Міжозер'я: Кітара та Буганда. Розвиток населення басейну річки Конго, держава Конго. Держава Мономотапа: її розвиток та часи розквіту.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Форма проведення заняття. Тема занять	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Семінар «Великий степ»	2	
2	Круглий стіл «Становлення та розквіт Монгольської держави».	2	
3	Семінар «Китай під владою монголів».	2	
4	Семінар «Японія в XIV-XVII ст.»	2	
5	Дискусія «Утворення сьогунату Токугава.	2	

	Самоізоляція Японії та її наслідки»		
6	Семінар «Османська Туреччина»	2	
7	Круглий стіл «Падіння Константинополя та створення Османської імперії»	2	
8	Семінар «Індія після мусульманського завоювання»	2	
9	Круглий стіл «Культурний розвиток Індії за часи Великих Моголів»	2	
10	Семінар «Розвиток країн та народів Африки в III- VIII ст.»	2	
11	Круглий стіл «Середньовічний Судан»	2	
12	Дискусія «Країни Екваторіальної та Південної Африки»	2	
	Усього:	16	

РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Семінар «Великий степ»

1. Визначте специфічні риси каганату жужанів.
2. Схарактеризуйте Великий каганат тюркютів.
3. Схарактеризуйте Хазарський та Уйгурський каганат.
4. Висвітлити особливості існування держави киданів.
5. Схарактеризуйте Чжурчженську імперію Цзінь.

Завдання для самоконтролю:

Проаналізуйте особливості існування кочових цивілізацій.

Завдання:

З'ясуйте, яким були основні тенденції розвитку населення Великого Степу на світанку середньовіччя. Результати роботи доповісти на практичному занятті.

Круглий стіл «Становлення та розквіт Монгольської держави»

1. Схарактеризуйте передумови становлення Монгольської держави.
2. Проаналізуйте закони монголів, традиційне право.
3. З'ясуйте ідеї державництва, харизми та роль кагана в монгольській історії.
4. Висвітлити долю Монголії після часів «великих завоювань».
5. Обґрунтуйте роль Джунгарського ханства в спадщині монголів.

Завдання:

1. Схарактеризуйте основні етапи розвитку Монгольської держави.
2. Обговорення в «малих групах» ролі особистості в кочових суспільствах (на прикладі монгольських вождів). Підведення підсумків обговорення з викладачем.

Семінар «Китай під владою монголів»

1. Схарактеризуйте напад монголів та встановлення їхнього панування.
2. Проаналізуйте суспільно-політичний устрій імперії: принципи державного управління, соціальну стратифікацію, міжетнічні та міжрелігійні стосунки.
3. Схарактеризуйте економічний устрій імперії: господарське та побутове життя.
4. Визначте фінансову політику та її негаразди.
5. Розкрийте основні риси кризи імперії.
6. Висвітлить ліквідацію влади монголів та проголошення династії Мін

Завдання:

1. Сформулюйте, яким було становище Китаю напередодні та після завоювання монголами.
2. Порівняйте аграрну політику монголів з традиційним китайським зразком.

Семінар «Японія в XIV-XVII ст.»

1. Схарактеризуйте спробу встановлення прямої влади імператора – «реставрація Кемму».
2. Висвітлить причини утворення сьогунату Муроматі.
2. З'ясуйте стан Японії в епоху «двох династій». «Смута років Онін».
3. Проаналізуйте процес оформлення самурайського кодексу «Бусідо», появу селянських вояків – ніндзя.
4. Схарактеризуйте особу Ода Набунага та початок возз'єднання країни.
5. Дослідить появу європейців на теренах Японії та початок антихристиянської політики японських урядів.

Завдання для самоконтролю:

1. Сформулюйте причини оформлення самурайської державності на теренах Японії.
2. Поміркуйте над соціальною структурою японського суспільства

Дискусія «Утворення сьогунату Токугава. Самоізоляція Японії та її наслідки»

1. Схарактеризуйте прихід до влади Токугави Ієясу.
2. Висвітлить події вирішальної битва поблизу Секігахари.
3. Розгляньте основні методи та засоби, якими Токугава закріпили владу у країни.
4. Проаналізуйте причини ізоляційної політики сьогунату Токугава.
5. Схарактеризуйте позитивні та негативні прояви самоізоляції Японії.

Завдання:

1. Робота в малих групах. Кожна група – прихильник однієї з точок зору щодо політики самоізоляції Японії. Потрібно привести якомога більше аргументів на користь «своєї» точки зору.
2. Виберіть гіпотезу, яка найбільше відповідає сучасному рівню знань. Поміркуйте, як можна обговорити її в освітньому процесі в загальноосвітній школі.

Семінар «Османська Туреччина»

1. Схарактеризуйте крах Сельджуцького султанату в Малій Азії та виникнення держави турків-османів.
2. Розгляньте формування Османської державності, головні принципи адміністративного та господарського управління.
3. Висвітліть турецькі завоювання XIV ст.
4. Проаналізуйте розпад та відродження Османської держави у XV ст.
5. Схарактеризуйте стан Османської імперії у часи найвищого розквіту.
6. Схарактеризуйте причини занепаду Оттоманської Порти.

Завдання:

1. Розгляньте державу османів у контексті розвитку Середземномор'я.
2. З'ясуйте особливості соціальної стратифікації суспільства османів.

Круглий стіл «Падіння Константинополя та створення Османської імперії»

1. Схарактеризуйте становище Візантії до 1453 року.
2. Розгляньте підготовку османів до війни, їх військові сили.
3. Охарактеризуйте систему захисту Константинополя.
4. Проаналізуйте перебіг облоги міста.
5. Поясніть наслідки падіння Константинополя для країн Європи та для османів.

Завдання для самоконтролю:

1. Поміркуйте над причинами слабкості Візантії та її столиці Константинополя. Наведіть приклади та аргументи.
2. Сформулюйте докази щодо позитивних та негативних наслідків падіння Константинополя. Проаналізуйте їх.

Семінар «Індія після мусульманського завоювання»

1. Схарактеризуйте мусульманське завоювання Індії та створення Делійського султанату.
2. Проаналізуйте політичний та адміністративний устрій султанату, внутрішню структуру господарства та суспільства.
2. Схарактеризуйте державу Бахмані: особливості її виникнення.
3. Схарактеризуйте державу Гуджарат.

4. Висвітлити Створення «імперії Великих Моголів». Зміни у політичному та економічному устрої Індії за часи Великих Моголів.
5. Розгляньте правління славетного шаха Акбара – «золотий вік Великих Моголів».
6. Розгляньте правління шахів Джахангіра та Шах Джахана: початок краху традиційної індійської системи.

Завдання.

1. Проаналізуйте розвиток Індії після мусульманського завоювання.
2. Схарактеризуйте вплив релігійного фактору на етнічний та соціальний розвиток народів Індостану.

Круглий стіл «Культурний розвиток Індії за часи Великих Моголів»

1. Поясніть, чому Бабур зумів досить легко оволодіти Індією.
2. Яку внутрішню політику проводив шах Акбар?
3. Назвіть причини релігійної реформи Акбара.
4. Що зумовило занепад імперії Великих Моголів?
5. Визначте особливості розвитку ремесла й торгівлі в Індії за тих часів.
6. Що притягувало європейців до Індії?
7. Які наслідки для Індії мало відкриття шляху до неї європейцями?

Завдання для самоконтролю:

1. Розкрийте сутність та специфіку культурного синтезу в Індії.
2. Проаналізуйте основні причини культурної толерантності часів Великих Моголів.

Семінар «Розвиток країн та народів Африки в III- VIII ст.»

1. Схарактеризуйте стан північно-східної Африки: держава Аксум.
2. Висвітлити специфіку розвитку християнської Нубії у V - IX ст.
3. Проаналізуйте головні риси розвитку Ефіопського царства.
4. Поясніть причини виникнення міст-держав Гвінейського узбережжя.
5. Схарактеризуйте культурний розвиток народів Африки

Завдання.

1. Проаналізуйте основні тенденції розвитку країн та народів Африки в III- VIII ст.

Круглий стіл «Середньовічний Судан»

1. Проаналізуйте стан розвитку Західного Судана на початку доби середньовіччя.
2. Схарактеризуйте історичний перебіг розвитку держав Гана, Малі та Сонгай.
3. Схарактеризуйте особливості історичного шляху Центрального Судану.
4. Проаналізуйте виникнення та головні риси розвитку держава Канем.

5. Проаналізуйте виникнення та головні риси розвитку держава Бору.

Завдання.

1. Схарактеризуйте умови виникнення у торгівельно-рабовласницьких суспільств.
2. Проаналізуйте специфіку джерел з історії середньовічної Африки.

Дискусія «Країни Екваторіальної та Південної Африки»

1. Проаналізуйте виникнення та головні риси розвитку держав Міжозер'я:
- Кітара,
- Буганда.
2. Схарактеризуйте розвиток населення басейну річки Конго.
3. Висвітлити етапи історії держави Конго.
4. Схарактеризуйте державу Мономотапа: її розвиток

Завдання для самоконтролю:

1. Робота в малих групах. Кожна група вибирає одну з країн Екваторіальної та Південної Африки і надає її коротку характеристику. Треба обґрунтувати причини виникнення певного типу суспільного устрою.
2. Сформулюйте ознаки технологічного відставання африканських суспільств.

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин денна	Кількість годин заочна	Форми контролю
1	Особливості існування кочових цивілізацій.	2		Індивідуальна, групова співбесіда усне опитування, перевірка практичних завдань
2	Населення Великого Степу на світанку середньовіччя.	4		
3	Каганат жужанів.	2		
4	Великий каганат тюркютів.	2		
5	Хазарський каганат.	2		
6	Уйгурський каганат.	2		
7	Держава киданів.	4		
8	Чжурчженьська імперія Цзінь.	2		
9	Становлення та розквіт Монгольської держави	4		
10	Монголія після часів «великих завоювань». Джунгарське ханство.	2		
11	Завоювання Китаю монголами. Поява монгольської династії Юань.	4		
12	Боротьба Японії з монгольським нашествям.	2		
13	Поява європейців на теренах Японії. Початок антихристиянської політики	4		

	японських урядів.			
14	Правління Сулеймана I Пишного.	2		
15	Правління Мухаммеда Туглака: його походи та реформи.	2		
16	Складна особистість Бабура: «Бабур-наме».	4		
17	Правління славетного шаха Акбара – «золотий вік Великих Моголів».	2		
18	Будівництво Тадж Махала та культурний розвиток Індії за часи Великих Моголів.	4		
Разом		50		

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАУКОВО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ (ІНДЗ)

Підготувати тези навчальної доповіді на електронному і паперовому носіях, виступити на семінарському занятті (протягом семестру).

ПРИБЛИЗНА ТЕМАТИКА ДОПОВІДІ/ЕСЕ (за вибором)

№ з/п	Тематика (за вибором)	Кількість годин	
		Денна	Заочна
1	Сформувані уявлення про стан Китаю під владою монголів та причини падіння їх влади		
2	Уявити особливості розвитку самурайства у Японії, ступінь проникнення самурайського світобачення у національну свідомість японців		
3	Ознайомитися з головними віхами історії мусульманського володарювання на теренах Індії, уявити причини постійної політичної слабкості державних утворень регіону		
4	Розібрати принципи існування кочового світу Великого Степу за часи середньовіччя		
5	Самостійно надати пояснення одному з термінів, що стосуються самурайства Японії		
6	Розібрати передумови виникнення могутньої держави турків-османів, причини тривалості їх влади та протистояння з країнами Європи		
7	Ознайомитися з головними джерелами з історії Африки у добу середньовіччя		
8	Провести аналітичне дослідження стану африканської работоргівлі		
9	Дослідити сутність культурних та релігійних процесів на теренах Африки у середні віки. Скласти коротку характеристику однієї з африканських релігій		
Разом		10	

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Вибір однієї правильної відповіді

Що є головною ознакою «кочової імперії»?

- А) Високий рівень аграрного виробництва
- Б) Військово-ієрархічна організація суспільства та зовнішня експлуатація
- В) Розвинена промисловість і торгівля
- Г) Відсутність залежних територій

2. Встановіть відповідність

Співвіднесіть типи кочових імперій з їх характеристиками:

1. Типові	А) Кочівники переселяються на територію землеробів
2. Данницькі	Б) Землероби сплачують данину кочівникам
3. Завойовницькі	В) Експлуатація через набіги та вимагання подарунків

3. Множинний вибір

Які фактори дослідники вважають причинами масових переселень кочовиків?

(Виберіть кілька правильних відповідей)

- А) Глобальні кліматичні зміни
- Б) Відмова землеробів торгувати з кочівниками
- В) Високий рівень урбанізації степу
- Г) Особисті якості лідерів

4. Вибір правильної послідовності

Розташуйте варіанти утворення степових держав у хронологічній логіці:

- А) Хозарський варіант (розпад великої імперії на сегменти)
- Б) Монгольський варіант (внутрішня інтеграція племен)
- В) Тюркський варіант (повстання периферійного об'єднання)
- Г) Гунський варіант (міграція та підпорядкування землеробів)

5. Відкрите запитання

Назвіть три основні прикордонні стратегії кочовиків у відносинах із землеробським світом.

Очікувана відповідь:

Набіги та пограбування

Стягування данини

Завоювання та оподаткування осілих суспільств

6. Вибір однієї правильної відповіді

Яка столиця була заснована монголами для імперії Юань?

- А) Лоян
- Б) Ханчжоу
- В) Даду (Ханбалик, сучасний Пекін)
- Г) Нанкін

7. Встановіть відповідність

Співвіднесіть соціальні стани імперії Юань з їх характеристиками:

1. Монголи	А) Південні китайці, найбезправніший стан
2. Семужень	Б) Військова еліта держави
3. Ханьжень	В) Іноземці з Середньої Азії, Близького Сходу та Європи
4. Наньжень	Г) Північні китайці, чжурчжені, кидані та корейці

8. Множинний вибір

Які реформи провів Чжу Юаньчжан після заснування династії Мін?

(Виберіть кілька правильних відповідей)

- А) Ліквідація посади Першого міністра
- Б) Введення свободи зовнішньої торгівлі
- В) Ремонт 50 тис. дамб
- Г) Перехід армії на систему військових поселень

9. Вибір правильної послідовності

Розташуйте події у хронологічній послідовності:

- А) Падіння Південної Сун
- Б) Заснування імперії Юань
- В) Повстання «червоних пов'язок»
- Г) Заснування імперії Мін

10. Відкрите запитання

Назвіть дві основні причини падіння династії Мін.

Очікувана відповідь:

Селянська війна та повстання Лі Цзичена

Маньчжурське завоювання та союз генерала У Саньгуя з маньчжурами

11. Вибір однієї правильної відповіді

Яка подія отримала назву «камікадзе» (божественний вітер)?

- А) Тайфун, що знищив монгольський флот у 1274 р.
- Б) Тайфун, що знищив монгольський флот у 1281 р.
- В) Тайфун, що знищив японський флот у 1592 р.
- Г) Тайфун, що знищив європейські кораблі у 1542 р.

12. Встановіть відповідність

Співвіднесіть історичних діячів із їхніми діями:

1. Ода Нобунага	А) Відновив єдність Японії у 1590 р., видав указ про вигнання християнських місіонерів
2. Тойотомі Хідейосі	Б) Започаткував сьогунат Едо (1603 р.)
3. Токугава Ієясу	В) Масово застосував вогнепальну зброю, контролював половину країни до 1582 р.

13. Множинний вибір

Які наслідки мала монгольська навала для Японії?

(Виберіть кілька правильних відповідей)

- А) Зміцнення влади Ходзьо
- Б) Розорення селян і поява даймьо
- В) Зникнення системи сьоенів
- Г) Формування «москітного флоту»

14. Вибір правильної послідовності

Розташуйте події у хронологічній послідовності:

- А) Реставрація Кемму
- Б) Війна Онін
- В) Прибуття португальців до Японії
- Г) Битва при Секігахара

15. Відкрите запитання

Назвіть дві основні причини заборони християнства в Японії за Тойотомі Хідейосі.

Очікувана відповідь:

Загроза колоніальної експансії європейців

Работоргівля та підірив традиційних порядків

16. Вибір однієї правильної відповіді

Яка битва у 1389 р. вирішила долю Сербії?

- А) Битва при Мохачі
- Б) Битва на Косовому полі
- В) Битва при Лепанто
- Г) Битва на Чалдиранському полі

17. Встановіть відповідність

Співвіднесіть султанів із їхніми діями:

1. Сулейман I	А) Завоювання Константинополя
2. Селім I	Б) Приєднання Сирії та Єгипту, отримання титулу халіфа
3. Мехмед II	В) Битва при Мохачі, облога Відня

18. Множинний вибір

Які фактори сприяли утворенню Османської держави?

- А) Розпад Сельджуцького султанату
- Б) Монгольська навала
- В) Союз із Візантією
- Г) Вигідне географічне положення бейліка Османа

19. Вибір правильної послідовності

Розташуйте події у хронологічній послідовності:

- А) Битва при Лепанто
- Б) Падіння Константинополя
- В) Битва на Чалдиранському полі
- Г) Битва при Мохачі

20. Відкрите запитання

Назвіть дві основні причини кризи Османської імперії у другій половині XVI ст.

Очікувана відповідь:

Відкриття морського шляху до Індії (втрата торгової монополії)
«Революція цін» через приплив американського золота

21. Вибір однієї правильної відповіді

Який указ Мехмеда II (1478 р.) шокував сучасників?

- А) Заборона християнства
- Б) Право султана вбивати братів заради порядку
- В) Обов'язкове введення тімарної системи
- Г) Заборона торгівлі з Європою

22. Множинний вибір

Які особливості мала тімарна система?

- А) Тимчасове земельне утримання
- Б) Звільнення від військової служби
- В) Обов'язок підтримувати порядок на місцях
- Г) Доходи від 3 до 100 тисяч акче на рік

23. Вибір однієї правильної відповіді

Хто створив корпус яничарів?

- А) Орхан
- Б) Мурад I

- В) Мехмед II
Г) Сулейман I

24. Встановіть відповідність
Співвіднесіть битви з їхніми наслідками:

1. Лепанто (1571)	А) Розгром сефевідів, приєднання Курдистану
2. Чалдиран (1514)	Б) Розгром угорців, падіння Буди
3. Мохач (1526)	В) Знищення османського флоту, кінець міфу про непереможність турків

25. Відкрите запитання

Що таке міллети в Османській імперії і які права вони мали?

Очікувана відповідь:

Автономні релігійно-політичні громади іновірців, які визнавали владу султана і сплачували джизію; користувалися самоврядуванням у релігійних і цивільних справах.

26. Вибір однієї правильної відповіді

Хто заснував Імперію Великих Моголів в Індії?

- А) Махмуд Газневі
Б) Мухаммед Гурі
В) Захіруддін Мухаммед Бабур
Г) Шер-шах Сур

27. Встановіть відповідність

Поєднайте правителя з його характеристикою:

1. Акбар	А) Побудував Тадж Махал
2. Джахангір	Б) Запровадив релігійну реформу та створив «дін-і-ілахі»
3. Шах Джахан	В) Відомий жорстокістю та залежністю від алкоголю й наркотиків

28. Заповніть пропуски

Делійський султанат існував у період з _____ до _____ року.

29. Вибір кількох правильних відповідей

Які реформи здійснив падишах Акбар?

- А) Скасування джизї
Б) Запровадження системи джагірів

- В) Створення нової столиці Фатехпур-Сікрі
- Г) Введення кастової системи

30. Питання на хронологію

Розташуйте події у правильній послідовності:

- А) Битва при Паніпаті
- Б) Смерть Акбара
- В) Побудова Тадж Махалу
- Г) Завоювання Лахора Гуридами

31. В якому столітті виникло царство Аксум?

- А) I ст. н.е.
- Б) II ст. н.е.
- В) IV ст. н.е.
- Г) VI ст. н.е.

32. Яка релігія стала державною в Аксумі на початку VI ст.?

- А) Іслам
- Б) Халкедонітство
- В) Монофізитське християнство
- Г) Іудаїзм

33. Який порт був головним торговим центром Аксуму?

- А) Занзібар
- Б) Адуліс
- В) Момбаса
- Г) Софала

34. Яка битва у 651/652 р. завершилася розгромом арабів нубійцями?

- А) Битва біля Соби
- Б) Битва біля Донголи
- В) Битва біля Гондеру
- Г) Битва біля Каср-Ібріма

35. Яка династія правила Ефіопією з 1270 р.?

- А) Загве
- Б) Соломоніди
- В) Мамлюки
- Г) Альморавіди

36. Який трактат обґрунтовував біблійне походження ефіопських царів?

- А) «Кибра Негест»
- Б) «Фатх аль-Міср»

- В) «Книга царів Давида»
- Г) «Хроніка Амде-Цийона»

37. Хто з ефіопських правителів провів масштабні реформи у XV ст.?

- А) Скуно-Амляк
- Б) Зера-Якоб
- В) Гелаудеуос
- Г) Іясу I

38. Яке місто стало першою постійною столицею Ефіопії?

- А) Гондер
- Б) Дебре-Бирхан
- В) Ласта
- Г) Амхара

39. Яка мова стала основою писемності суахілійської цивілізації?

- А) Грецька
- Б) Арабська
- В) Гез
- Г) Коптська

40. Який острів став базою арабського султанату Оман у Східній Африці?

- А) Мадагаскар
- Б) Занзібар
- В) Мозамбік
- Г) Кілва

41. Який народ заселяв Західний Судан з давніх-давен?

- А) Бербери
- Б) Сонінке
- В) Мандемовні племена землеробів
- Г) Канурі

42. Чому сіль була життєво необхідною для суданців?

- А) Для виготовлення прикрас
- Б) Для збереження продуктів
- В) Через втрату солі організмом у жаркому кліматі
- Г) Для ритуалів

43. Яка імперія виникла наприкінці VIII ст. у Західному Судані?

- А) Малі
- Б) Сонгай
- В) Гана
- Г) Канем

44. Як називався правитель Гани?

- А) Манса
- Б) Тунка
- В) Аскія
- Г) Маї

45. Яка династія об'єднала берберські племена для боротьби з Ганою?

- А) Фатіміди
- Б) Альморавіди
- В) Сейфува
- Г) Кейта

46. Хто заснував імперію Малі?

- А) Сумаоро Канте
- Б) Сундьята Кейта
- В) Муса I
- Г) Сакура Кейта

47. Який правитель Малі здійснив грандіозний хадж до Мекки?

- А) Сундьята Кейта
- Б) Муса I
- В) Сулейман
- Г) Марідьята II

48. Яка імперія стала третьою великою державою Західного Судану?

- А) Гана
- Б) Сонгай
- В) Канем
- Г) Борну

49. Хто був засновником могутності Сонгаю?

- А) Алі Бер
- Б) Мухаммед Туре
- В) Ісхак II
- Г) Ідріс Алаума

50. Яка держава стала гегемоном Центрального Судану у XVI–XVII ст.?

- А) Загава
- Б) Канем
- В) Борну
- Г) Сонгай

51. Які народи були першими мешканцями Екваторіальної Африки до початку нашої ери?

- А) Банту
- Б) Пігмеї та бушмени
- В) Луо та ганда
- Г) Шона

52. Яка антропологічна ознака характерна для бушменської раси?

- А) Високий зріст
- Б) Світла шкіра
- В) Стеатопігія
- Г) Пряме волосся

53. Яка особливість мов бушменів і готтентотів?

- А) Використання тонів
- Б) Розмовляють тільки на видиху
- В) Розмовляють також на вдиху
- Г) Використовують писемність

54. Батьківщина рання бантумовних землеробів — це територія сучасного...

- А) Судану
- Б) Камеруну
- В) Ефіопії
- Г) Анголи

55. Яка культура стала основою для виникнення держави Мономотапа?

- А) Культура Зімбабве
- Б) Культура Конго
- В) Культура Буганди
- Г) Культура Луо

56. Хто вважався верховним правителем держави Буганда?

- А) Маніконго
- Б) Мвенемутапа
- В) Кабака
- Г) Омукама

57. Яка релігійна особливість була характерна для народу луо?

- А) Культ предків і політеїзм
- Б) Монотеїзм
- В) Шанування тотемної змії
- Г) Віра в Мварі

68. Який народ створив державу Конго?

- А) Ганда
- Б) Луо
- В) Конго
- Г) Шона

69. Яка роль належала маніконго в державі Конго?

- А) Верховний жрець без політичної влади
- Б) Живий бог і абсолютний правитель
- В) Військовий вождь без сакральних функцій
- Г) Представник племінної ради

70. Який товар став головним предметом експорту з Африки внаслідок португальської колонізації?

- А) Золото
- Б) Слонова кістка
- В) Раби
- Г) Мідь

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Японія за часи занепаду Камакурського сьогунату.
2. Боротьба Японії з монгольським нашествям.
3. Особливості існування кочових цивілізацій.
4. Каганат жужанів.
5. Великий каганат тюркютів.
6. Хазарський каганат.
7. Уйгурський каганат.
8. Держава киданів.
9. Чжурчженьська імперія Цзінь.
10. Становлення та розквіт Монгольської держави.
11. Монголія після часів «великих завоювань». Джунгарське ханство.
12. Завоювання Китаю монголами. Поява монгольської династії Юань.
13. Принципи володарювання монголів у Китаї
14. Вигнання монголів та проголошення імперії Мін.
15. Захоплення Китаю маньчжурами та заснування імперії Цин.
16. Спроба встановлення прямої влади імператора у Японії – «реставрація Кемму».
17. Утворення та розвиток сьогунату Муроматі.
18. «Смута років Онін» у Японії.
19. Ода Набунага та початок возз'єднання Японії.
20. Поява європейців на теренах Японії. Початок антихристиянської політики японських урядів.
21. Утворення сьогунату Токугава. Самоізоляція Японії та її наслідки

22. Виникнення держави турків-османів.
23. Формування Османської державності, головні принципи адміністративного та господарського управління.
24. Турецькі завоювання XIV ст.
25. Навала Тимура та її наслідки.
26. Тимчасовий розпад та відродження Османської держави у XV ст.
27. Падіння Константинополя та створення Османської імперії.
28. Османська імперія у часи правління Селіма I.
29. Правління Сулеймана I Пишного.
30. Поступовий занепад Оттоманської Порти та втрата залишків могутності.
31. Початок арабо-мусульманських завоювань в Індії.
32. Проголошення Делійського султанату.
33. Політичний устрій Делійського султанату, становлення системи землеволодіння.
34. Правління Мухаммеда Туглака: його походи та реформи.
35. Вторгнення в Індію військ Тимура та його наслідки.
36. Генерал Бахлол Лоді та відродження Делійського султанату.
37. Падіння влади представників диністії Лоді.
38. Правління славетного шаха Акбара – «золотий вік Великих Моголів».
39. Правління шахів Джахангіра та Шах Джахана: початок краху традиційної індійської системи.
40. Африканські суспільства на початку середньовіччя.
41. Виникнення та головні риси історичного розвитку держави Аксум.
42. Нубія у V - IX ст.
43. Ефіопське царство: особливості його державного устрою та політики.
44. Міста-держави східного узбережжя Африки.
45. Західний Судан на світанку середньовіччя: держави Гана, Малі, Сонгай,
46. Центральний Судан на світанку середньовіччя: Канем та Борну.
47. Екваторіальна та Південна Африка на зорі середньовіччя. Особливості етнічних процесів регіону.
48. Виникнення та головні риси розвитку держав Міжозер'я: Кітара та Буганда.
49. Розвиток населення басейну річки Конго, держава Конго.
50. Держава Мономотапа: її розвиток та часи розквіту.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Великий степ

Байшень («люди довгої волі») – люди, що вийшли з монгольської родової організації і об'єдналися в орду.

Балбали – культові скульптури на похованнях кочовиків – вояків, що символізували повержених ворогів.

Богол – прошарок рабів у монгольському суспільстві.

- Велика Яса – збірка законів, введена Чингіз –ханом.
 «Вічний Ель» - самоназва Тюркського каганату.
 Ідікут – титул правителя уйгурів у IX – XIII ст.
 Гур-хан – титул правителя кара-китаїв (кара-киданів).
 Каган (хакан, хаган) – «хан ханів», верховний правитель в Степу, голова степової імперії – каганату.
 Кешик – ханська гвардія, організована Чингіз-ханом.
 Кули (цзелу) – раби, залежний стан у степовому суспільстві.
 Курултай – зібрання знаті, вищій орган управління в Монгольській імперії.
 Обох – родова організація у монгольських племен.
 Онгон – білий дев'ятихвостий прапор Чингіз-хана.
 Орда – форма мілітаризованої степової держави.
 Тархани – привілейований прошарок суспільства в Тюркському та Хозарському каганатах.
 Тенгри («Вічне Небо») – головне божество степової тюркської релігії.
 Тумен - монгольський військовий підрозділ, що налічує близько десяти тисяч вояків.
 Улус – монгольська держава, частина Монгольської імперії, якою керує хан з роду Чингізідів. На межі XIII – XIV ст. внаслідок розпаду імперії улуси стають повністю незалежними.
 Чжуншунлін – канцлер в Монгольській імперії, керівник державного апарату в XIII ст.
 Шад – аристократичний титул, який отримували в тюркських степових державах представники правлячого роду.

Індія

- Аббаб – додатковий податок в Делійському султанаті.
 Арамаякі – форма умовного землеволодіння в індуїстській державі Віджаянагар на зразок мусульманського ікта.
 Амлак – провінція в Делійському султанаті. На чолі амлаку стояв валі. Амлак поділялися на шиккі на чолі з шиктадарами, а шиккі на паргана.
 Афакі («чужинці») – тюркська шийтська аристократія в султанаті Бахмані.
 Декані («деканці») – тюркська сунітська аристократія в султанаті Бахмані.
 Джагірдар – власник джагіру.
 Джагір – форма умовного землеволодіння в імперії Великих Моголів на зразок ікта.
 Джитал – мідна монета в Делійському султанаті.
 Дін-і-ілахі («Божественна віра») – синкретична релігійна система впроваджена в імперії Великих Моголів за часи правління султана Акбара (1556 -1605).

Кхароштхі – складове письмо в середньовічній Індії (писалось справа на ліво).

Махараджа – титул правителя, вищий за раджу.

Моголи – індійська назва мешканців Середньої Азії та Афганістану. Ці землі в XIII ст. були завойовані монголами та отримали назву «Моголістану».

Раджа – титул правителя.

Сикхізм - Смарті – напрямок в індуїзмі, адепти якого однаково шанують і Вішну, і Шиву.

Танка – срібна монета в Делійському султанаті.

Урасі – сільська община в Північній Індії.

Халісе – в мусульманських державах Індостану землі, що належали державі.

Чіхільгані («Сорок») – дорадчий орган управління при делійському султані, до складу якого входили представники верхівки тюркської знаті.

Османська Туреччина

Аваріз – надзвичайний податок.

Акинджи (від акин – «набіг») – учасники нападів на візантійські володіння в М. Азії, пізніше легка іррегулярна кіннота в османському війську, що несла службу на прикордонні.

Акче - срібна монета в османській державі, яку розпочав чеканити султан Орхан (1326 - 1362).

Ахійя – релігійно-цехове братство. Башибузуки – вояки-добровольці, які служили за здобич та йшли першими в атаку.

Бейлик – невелике турецьке князівство в Малій Азії. На базі бейлика на чолі з родиною Османа Газі виникла османська держава.

Бекташи – суфійський орден. Користувався великим впливом в Османській Туреччині. Члени ордену займались вихованням майбутніх яничар.

Девширме – система вербовки майбутніх кадрів апарату управління та війська з хлопчаків-християн, які отримували фахову освіту та спеціально виховувались.

Діван – дорадчий орган при султані до якого входили представники верхівки чиновницького апарату.

Ескері – привілейований прошарок в османському суспільстві, представники якого несли службу в армії або були цивільними чиновниками.

Еялет – крупна адміністративна одиниця на чолі з бейлербеєм, що поділялась на санджаки.

Зінік – простолюдини-виробники не мусульманського походження, які сплачували максимальні податки та були обмежені в правах.

Ільтізама – відкупна система збору податків.

Кануни – збірки світських законів в Османській Туреччині. Кули – звичайні раби.

Мюсселем – кінне військове ополчення в Османській Туреччині.

Рейя – прошарок мусульман-виробників, які сплачували податки та могли нести службу в армії.

Санджак («прапор») – дрібна адміністративна одиниця. Декілька С. складали еялет.

Сіпахи – відбірне кінне військо.

Тімар – умовне земельне володіння в Османській Туреччині, власник (тімаріот) якого ніс військову або адміністративну службу.

Фірман – указ султана.

Яничари (єнічері – «нове військо») – султанська гвардія з числа полонених в Османській Туреччині.

Яя – піше військове ополчення в Османської Туреччині.

Африка

Аксум – давнє царство на території сучасної Ефіопії та Еритреї, важливий центр торгівлі та християнства.

Альморавіди – берберська династія, що поширювала іслам у Західній Африці.

Альмохади – берберська династія, що контролювала Магриб і частину Іспанії.

Аскія – титул правителів Сонгайської імперії після династії Сонні.

Банту – бантумовні племена, які мігрували з Камеруну та стали основою більшості держав регіону.

Берберські племена – народи Північної Африки, що контролювали караванні шляхи.

Буганда – середньовічна держава в Міжозер'ї, очолювана кабакою.

Бушмени – народи Південної Африки, носії койсанських мов, відомі своєю культурою наскельних малюнків.

Вангара – золотоносний регіон на південний захід від Гани, основне джерело золота для Судану.

Велике Зімбабве – центр держави Шона, відомий кам'яними спорудами.

Гана – середньовічна держава у Західній Африці (VII–XI ст.), відома торгівлею золотом.

Гао – столиця імперії Сонгай.

Готтентоти – етнічна група Південної Африки, споріднена з бушменами, з характерними антропологічними ознаками.

Дженне – місто-центр ісламської освіти у Малі.

Занзібар – важливий центр торгівлі на східноафриканському узбережжі.

Ібн Баттута – арабський мандрівник XIV ст., описав африканські держави.

Ісламізація Африки – поширення ісламу через торгівлю та завоювання.

Кабака – титул верховного правителя Буганди, який мав сакральну владу.

Канем-Борну – імперія Центрального Судану, що виникла навколо озера Чад і контролювала караванні шляхи.

Кано – місто-центр торгівлі в державі Хауса.

Каямага – титул правителя Гани, що означав «володар золота».

Кілаві – правителі суахільських міст-держав.

Корабель доу – традиційне арабське судно, що використовувалося для торгівлі в Індійському океані.

Магриб – регіон Північної Африки (Марокко, Алжир, Туніс).

Малі – імперія у Західній Африці (XIII–XVI ст.), розквіт за Мансі Муси.

Маніконго – правитель держави Конго, вважався живим богом.

Манса – титул правителя імперії Малі.

Мансі Муса – правитель Малі (1312–1337), відомий паломництвом до Мекки.

Мварі – верховне божество народу шона, культ якого був основою релігії Мономотапи.

Міжозер'я – географічний регіон Африки між озерами Вікторія, Альберт, Кьога тощо, центр формування державності.

Момбаса – портове місто суахільської цивілізації.

Мономотапа – держава Південної Африки, створена народом шона, відома кам'яною архітектурою.

Пігмеї – найдавніші мешканці екваторіальних лісів Африки, представники негрільської раси.

Сахара – найбільша пустеля світу, бар'єр і торговий шлях.

Сахель – перехідна зона між Сахарою та саванами.

Сіль – стратегічний товар у середньовічній Африці, рівноцінний золоту.

Сонгай – держава у Західній Африці (XV–XVI ст.), спадкоємець Малі.

Софала – торговий центр на південному сході Африки, відомий торгівлею золотом.

Суахільська цивілізація – культура східноафриканського узбережжя, що поєднала африканські та арабські традиції.

Тімбукту – культурний і науковий центр Малі.

Хауса – група держав у Західній Африці, відомих ремеслами та торгівлею.

Транссахарська торгівля – система торговельних шляхів через пустелю Сахару, що з'єднувала Західний Судан із Північною Африкою.

Туареги – берберські кочові племена, які контролювали караванні шляхи через Сахару.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Зарубіжна література : Матеріали до вивчення літератур зарубіжного Сходу : Хрестоматія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2021. 689 с.
2. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: Курс лекцій: Навч. Посібник. Київ: Либідь, 2022. 735 с.
3. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: Тематична хрестоматія. Київ: Либідь, 2022. 735 с.
4. Worringer R. A Short History of the Ottoman Empire. University of Toronto Press, 2021. 400 p.
5. Ménage V. L. Ottoman Historical Documents : The Institutions of an Empire. Edinburgh University Press, 2021. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv1hm8hw0>.

Допоміжна

1. Богомил. І. Богомилство: духовність світлого універсуму. Ужгород: Світ Софії, 2022. 504 с.
2. Битка В.В. Особливості езидизму та його зв'язок з зороастризмом. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works*. 2021. Issue 6 (11). С. 6-8.
3. Битка В.В. Роль та місце собаки у зороастризмі. *Історіосфера. Матеріали Шістнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих вчених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса: Ун-т Ушинського, 2-3 квітня 2021. С.28-33.
4. Битка В. В. Трансформація зороастризму у новому та новітній час. *Історіосфера. Матеріали П'ятнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих вчених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса: Ун-т Ушинського, 3-4 квітня 2022. С.96-98.
5. Битка В.В. Погребальные особенности в зороастризме. *Історіосфера. Матеріали Чотирнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих вчених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса: Ун-т Ушинського, 5-6 квітня 2022. С.95-97.
6. Добролюбська Ю. А. Шерефеддін Сабункуоглу та розвиток хірургії османської доби. *Історична наука в умовах війни очима здобувачів вищої освіти та молодих учених : збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених*. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. С. 19-24. DOI: <https://doi.org/10.24195/978-617-7790-55-5-2025-3>
7. Добролюбська Ю. А. Кюлліє султана Баязида II як приклад розвитку османської медичної науки. *Problems of Social Science and the Search for Solutions* (March 19–20, 2025. Riga, the Republic of Latvia) : International

scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С. 26-29. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-546-4-6>

8. Кондратьєв І.В. Історія релігій Сходу: Іслам : навчально-методичний посібник (інформаційний пакет матеріалів для організації навчання за кредитно - модульною системою для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації). Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2021. 44 с.

9. Кондратьєв І.В. Нова історія країн Азії та Африки: навчально-методичний посібник для студентів заочної форми навчання історичних факультетів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації. Чернігів, Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2021. 28 с.

10. Коран. Переклад смислів українською мовою. ДУМУ "УММА", Видавець Руслан Халіков. 2021 р. 608 с.

11. Пчелінцева В. В. Права ісламу щодо шлюбу та розлучення. *Історіосфера. Матеріали Шістнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса: Ун-т Ушинського, 2-3 квітня 2021 р. с. 53-58.

12. Пчелінцева В. В. Хіджаб в ісламській культурі. «*Интеграция науки и практики как механизм эффективного развития общества*» (з. Львов, 26-27 февраля 2021 г.). Херсон : Издательский дом "Гельветика", 2021. с.131-135.

13. Хрестоматія китайської літератури (від найдавніших часів до III ст. н.е.). Упоряд. Н.В. Коломієць, Я.В. Шекера. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2023. 256 с.

14. Çevik S. From empire to nation: Management of religious pluralism in the Ottoman Empire and Turkey. *Philosophy & Social Criticism*. 2024. 50(4). P. 597-607. <https://doi.org/10.1177/01914537241232962>

15. İnal O. Trade in the Late Ottoman Empire. Leiden : Leiden University Press, 2024. 220 p.

Інформаційні ресурси

1. Сайт бібліотеки ПНПУ імені К. Д. Ушинського. URL : <http://library.pdpu.edu.ua>

2. Східна література URL : <http://www.vostlit.info/>

3. Інститут історії України НАН України : офіційний сайт URL : <http://www.history.org.ua>.

4. Інститут Сходознавства НАНУ URL : <https://oriental-studies.org.ua/uk/home/>

5. Журнал «Сходознавство» URL : <https://skhodoznastvo.org.ua/uk/about>

6. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України : офіційний сайт URL : <http://www.ipiend.gov.ua>.

7. Інститут українознавства ім.І. Крип'якевича НАН України : офіційний сайт URL : <http://www.inst-ukr.lviv.ua>.
8. Інститут археології НАН України : офіційний сайт URL : <http://www.ianau.kiev.ua>.
9. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського: офіційний сайт URL : <http://www.gilan.uar.net/nasu/hiuass.html>.
10. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України : офіційний сайт URL : <http://encyclopedia.kiev.ua>.
11. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського : офіційний сайт URL : <http://www.nbuv.gov.ua>.
12. Львівська національна наукова бібліотека ім.В. Стефаника : офіційний сайт URL : <http://www.lsl.lviv.ua>.